

**РАДИО УДИРДЛАГАТ УРАН НИСЛЭГИЙН
ТЭМЦЭЭНИЙ ШҮҮГЧИД ӨГӨХ
ЕРӨНХИЙ ЗӨВЛӨГӨӨ**

- **Тэмцээний талбайд эрт ир.** Тэмцээнд нисэх дасгалуудтай урьдчилан танилцаж, нислэгийн талбайн шугамуудын байрлалыг харж ав. Нислэг үйлдэх үед тамирчны байрлах цэгт зогсож, нислэгийн орон зай хаана дуусч байгааг тухайн газар орны байдалтай уялдуулан тодорхойл. Дараа нь шүүгчийн байрнаас мөн нислэгийн орон зай хаана дуусч байгааг тогтоож авсан байх хэрэгтэй.
- **Бэлтгэлтэй бай.** Тохилог сандал, нарны шил, малгай, нарны саравч, хүрэлцэхүйц уух ундаа авч ирэх нь зүйтэй. Цаг уурын нөхцөлд тохируулан хувцасласан байх хэрэгтэй.
- **Тохилог, тухтай суу.** Суудал дээрээ байрлалаа тогтмол өөрчилж бай. Нислэгийн завсарлагааны үед босч биеийн чилээ гаргаж байх нь зүйтэй.
- **Байрлалаа зөв сонго.** Шүүгчид нислэг үйлддэг буй тамирчдын ард, 5-10 метрийн зайнд сууна. Хэт ойр суувал нислэг үйлдэж буй тамирчин болон түүний туслах шүүгчийн харах орчинг хязгаарлана. Мөн сүүдрэвч шүүгчийн харах орчинг хязгаарлахгүй байхаар шүүгчид байрлах хэрэгтэй.
- **Өөрийн бичигчийг сурга.** Нислэгийн талаар болон өөрийн өгч буй оноог бичигчид хэрхэн хэлэх талаар бичигчид тайлбарлаж өгөх нь зүйтэй. Бичигч нь зөвхөн оноог зөв тэмдэглэх үүрэгтэй бөгөөд нислэгийг харах шаардлагагүй гэдгийг ойлгуулах хэрэгтэй. Бичигчийн ажиллах орчныг бүрдүүлэхэд анхаар.
- **Элдэг, найрсаг бай.** Гэхдээ шүүх үед харилцан яриаг хязгаарла. Тамирчны анхаарлыг сарниулахаас болгоомжил.

2. Оноо өгөх

- **Өөртөө итгэлтэй бай.** Шүүгч Та тэмцээнийг шүүх зарчим, үндэс, оноо өгөх журмыг мэдэх учраас өөрийн боломжийг бүрэн дайчилж шүүх ажиллагааг гүйцэтгэх хэрэгтэй. Хэрэв Та аль нэг дасгалыг харж амжаагүй бол нислэгийн хуудсанд Хараагүй-“ХГ” гэж тэмдэглэнэ. Дасгалд таамгаар, эсвэл өмнөх дасгалтай адилтган оноо өгч болохгүй.
- **Биеэ даасан байдал.** Бусад шүүгчдийн өгч буй оноог бүү анхаар. Өгөх онооны талаар бусад шүүгчидтэй зөвлөлдөж, хэлэлцэж болохгүй, зөвхөн өөрийнхөө итгэл үнэмшлээр оноо өгөх хэрэгтэй. Дасгалд оноо өгмөгц түүний тухай бодлоо орхиж дараагийн дасгалд анхаарлаа хандуулах хэрэгтэй.

- **Зөвхөн хасах онооны нийлбэрээр оноо өг.** Аливаа дасгалд орох шулуун нислэгээс эхлэн дасгалаас гарах шулуун нислэг хүртэл анхаарлаа төвлөрүүл. Хасах оноонуудаа өгч, хооронд нь нэм. Дасгалыг ерөнхийд нь харж, төрсөн сэтгэгдлээрээ оноо өгч болохгүй.
- **Өгсөн оноогоо бич.** Өгсөн оноогоо тусгай тэмдэглэх хуудсан дээр, нислэгээс хараагаа салгахгүйгээр тэмдэглэ. Ингэснээр анх өгсөн оноог хадгалж, бичигч алдаа гаргасан нөхцөлд бичлэгийг ашиглах боломж бүрдэнэ. Тэмдэглэх хуудсанд бичсэн оноог бичигч албан ёсны нислэгийн хуудсанд бичиж буулгана. Бичигч байхгүй тохиолдолд нислэгийн хоорондох завсарлагыг ашиглан шүүгч өөрөө оноог нислэгийн хуудсанд бичиж буулгана.
- **Тамирчны болон бусад шүүгчийн анхаарлыг бүү сарниул.** Өгч буй оноогоо бичигчид амаар хэлэх нь бусад шүүгчдэд сонсогдож болохыг, мөн бичигч алдаа гаргаж болохыг анхаар. Дээр дурдсан тэмдэглэх хуудсыг ашигла. Хасах оноог нэмэхэд гар хуруугаа ашиглах нь бусад шүүгчдэд саад болж магадгүй тул санаандаа 10-аас эхлэн хасах аргыг хэрэглэ.

3. Шүүх зарчим

Радио удирдлагат уран нислэгийн тэмцээнийг шүүхдээ тамирчин нислэгийн дасгалуудыг төгс төгөлдөр гүйцэтгэж байгааг шүүн тунгаах зарчмыг баримтална. Тамирчны гүйцэтгэж буй дасгал хэр зэрэг төгс төгөлдөр болж байгааг дараах 4 шалгуурыг ашиглан хэмжинэ. Үүнд:

1. дасгалын нарийн зөв, нягт нямбай байдал
2. дасгалын тасралтгүй, уран сайхан байдал
3. дасгалын байрлал, үзэгдэх байдал
4. дасгалын хэмжээ

Дээрх шалгууруудыг ач холбогдлоор нь дараалуулан жагсаасан бөгөөд аливаа дасгалыг үнэлж дүгнэхэд эдгээр шалгууруудыг бүгдийг нь авч үзэх шаардлагатай.

1. Нарийн зөв, нягт нямбай байдал. Загвар аливаа дасгалын геометр дүрсийг хэр зэрэг зөв зурж буйг үндэслэн дасгалын нарийн зөв, нягт нямбай байдлыг үнэлнэ. Нислэгийн дасгалуудыг салхины нөлөөллийг засварлан гүйцэтгэнэ. Загварын хүндийн төв дасгалын геометр дүрсийг хэрхэн зурж байгааг үнэлэх ба загварын нислэгийн давших өнцгийг үнэлгээнд харгалзан үзэхгүй.

2. Тасралтгүй, уран сайхан байдал. Дасгалыг тасралтгүй, жигд, уран гоё гүйцэтгэж буй эсэхийг үнэлнэ. Тухайлбал бүрэн төгс торхны эргэлтийн хурд эхнээсээ

дуустлаа жигд тогтмол байх ёстой. Мөн цагариг тогтмол радиус бүхий зөв тойрог үүсгэсэн байх бөгөөд хэд хэдэн цочмог татсан өнцөг бүхий шулуун нислэгүүдээс бүрдсэн байж болохгүй гэсэн үг юм.

3. Байрлал. Хөөрөлт, суултаас бусад бүх дасгалууд нислэгийн хайрцаг (орон зай)-т үйлдэгдсэн байх ёстой. Төвийн дасгалууд нислэгийн орон зайн төв шугамд перпендикуляр хавтгайд хийгдэнэ. Захын дасгалууд нислэгийн орон зайн гадна гарч болохгүй. Захын дасгалууд нь нислэгийн байрлалыг тогтоох дасгалууд учраас тэдгээрт орох ба гарах өндөр харилцан өөр байж болно.

4. Хэмжээ. Гол шалгуур нь загвар шүүгчдэд сайн харагдаж байх явдал юм. Том хэмжээтэй, сайн харагддаг загвар тамирчнаас 175 орчим метрт нисэхэд хангалттай байхад бага хэмжээтэй, муу харагддаг загвар 140-150 метрт нисэх хэрэгтэй болдог. 175 метрээс цааш зайнд хийсэн дасгалд оноо хасна. Шүүгчээс нислэгийн шугам хүртэлх зайнаас хамааран нислэгийн орон зайн хэмжээ өөрчлөгддөг учир дасгалын хэмжээ мөн адил үүнээс хамааран өөрчлөгдөнө. Дасгалыг үнэлэхэд дасгалын хэмжээ чухал биш. Тамирчин нислэгийн орон зайн хэмжээ, бусад дасгалын хэмжээ зэрэгтэй уялдуулан тухайн дасгалын хэмжээг тодорхойлно. Ойр зайнд, бага хурдтайгаар, жижиг хэмжээтэй дасгал хийх, хол зайнд илүү хурдтай загвараар том хэмжээтэй дасгал гүйцэтгэх хоёр адил үнэлгээтэй байна. Шүүгч загварын нисэх үзүүлэлтийг үнэлэхгүй, харин тамирчин дасгалаа хэрхэн гүйцэтгэж байгааг үнэлэх ёстой.

4. Оноо бууруулах нөхцлүүд

<i>Шулуун нислэг:</i>	<i>хасах оноо</i>
Нислэгийн тогтоосон шугамаас 15 градус хазайх тутам	1
Хоёр дасгалын дунд шулуун нислэг хийгээгүй бол дараачийн дасгалаас	2
Шулуун нислэгийн урт бага зэрэг алдагдсан	1
Шулуун нислэгийн урт нэлээд алдагдсан	2, түүнээс дээш
Торхны дараа шулуун нислэг хийгээгүй, тухай бүрд	2
Торхны өмнөх болон дараах шулуун нислэгийн урт тэнцүү биш	1
<i>Цагариг:</i>	
Радиус бага зэргийн өөрчлөлттэй	1
Радиус нэлээд өөрчлөлттэй	2-3

Цагаригийн зарим хэсэг мэдэгдэхүйц шулуун	1
Цагариг хажуу тийш бага зэрэг туугдан шилжсэн	1
Цагариг хажуу тийш нэлээд туугдан шилжсэн	2-3
Хагас цагаригуудын радиус харилцан адилгүй, тухай бүрт, (бага зэрэг)	1
Хагас цагаригуудын радиус харилцан адилгүй, тухай бүрт, (нэлээд)	2, түүнээс дээш

Торх:

Торхны эргэлтийн хурд тогтмол бус, тухай бүрт, (бага зэрэг)	1
Торхны эргэлтийн хурд тогтмол бус, тухай бүрт, (нэлээд)	2, түүнээс дээш
Торхны алдаа бүхий эхлэл ба төгсгөл, тухай бүрт	1
Торхны эргэлтийн өнцөгт гарсан алдаа бүрт	1/15 ⁰
Байрлалт торхны завсарлага харилцан адилгүй, тухай бүрт, (бага зэрэг)	1
Байрлалт торхны завсарлага харилцан адилгүй, тухай бүрт, (нэлээд)	2, түүнээс дээш
Байрлалт торх илүү, эсвэл дутуу байрлалтай	5, түүнээс дээш

Цагариг/торхны хослол:

Иммельман эргэлтийн үед цагариг, торхны хооронд шулуун нислэг орсон	2
Иммельман эргэлтийн үед цагариг дуусахаас өмнө торх эхэлсэн	1/15 ⁰
Лавина дасгалд штопортой торх хийх үед цагаригийн радиус өөрчлөгдсөн	1, түүнээс дээш
“Гутал” дасгалын оройн болон доод талын цагаригуудын радиус харилцан адилгүй	2, түүнээс дээш
“Малгай” дасгалын оройн нислэг нуруугаар хараагүй	10 (тэг оноо)
Захын “Малгай” дасгалд оройн болон доод талын шулуун нислэг хийгээгүй	5
Захын “Малгай” дасгалд оройн болон доод талын шулуун нислэгийн шугамын урт босоо шугамаас богино	оноо хасахгүй
Захын “Малгай” болон “Гутал” дасгалын босоо нислэгийн шугамуудын урт харилцан адилгүй	оноо хасахгүй

Зогсолттой эргэлт:

Эргэлтийн радиус далавчны далайцын $\frac{1}{2}$ -ээс их	1
Эргэлтийн радиус далавчны далайцын $1\frac{1}{2}$ -ээс их	2, түүнээс дээш
Зогсолттой эргэх үед савлах хөдөлгөөн үүссэн	1
Зогсох үед торх эргэх хөдөлгөөн үүссэн	$1/15^0$
Салхины үйлчлэлийг засварлах зорилгоор загварын эргэлтийн өнцөг 180 градусаас бага	оноо хасахгүй

Штопортой торх:

Завсарлагагүй, гэхдээ эргэлтийн явцад зогсолт эхэлсэн	5, түүнээс дээш
Зогсолтгүй, ердийн торх эргэсэн	10 (тэг оноо)
Эргэлтийн өнцөг алдагдсан	$1/15^0$
Нислэгийн чиглэл алдагдсан	$1/15^0$
Штопортой торх хийх үед загварын хурд өөрчлөгдөхийг зөвшөөрнө.	

Штопор:

Далавч тэгш бус	$1/15^0$
Штопорын төгсгөлд далавч нислэгийн шугамд перпендикуляр биш	$1/15^0$
Загвар тууш тэнхлэгээ тойрон $\frac{1}{2}$ -ээс илүү эргэлдэж шумбасан	10 (тэг оноо)
Штопорын үед загварын их бие конус зураагүй	10 (тэг оноо)
Загварын хошуу хэвтээ хавтгайг огтлохоос өмнө загварын далавч босоо хавтгайг огтолсон	10 (тэг оноо)
Штопор эхлэхээс өмнө загварын их бие босоо байрлалд орсон	10 (тэг оноо)
Штопорын үед загвар салхинд туугдахад оноо хасахгүй.	
Штопорт ороход зогсолт хийх ёстой, гэхдээ газартай харьцуулсан хурд тэг байх шаардлагагүй.	

Байрлал:

Голын дасгал төвийн шугамд голлоогүй	2
Захын дасгал нислэгийн хайрцгийн гадаа хэсэгчлэн гарсан	2
Захын дасгал нислэгийн хайрцгийн гадаа бүхэлдээ (дасгалд орох ба дасгалаас гарах шулуун нислэгийн хамт) гарсан	10 (тэг оноо)
Дасгалыг шүүгчдээс 175-200 м-т хийсэн бол	1

Дасгалыг шүүгчдээс 200-250 м-т хийсэн бол	2
Дасгалыг шүүгчдээс 250 м-ээс цааш хийсэн бол	3

Суулт:

Суултын өмнөх хайрцаг хийхэд загварын байрлалд оноо хасахгүй.

Загвар гүйх зурваст буюу төвийн шугамаас хааш хаашаа 50 метрт газардах ёстой.

Дээд оноо авахын тулд загвар буух талбайд буюу төвийн шугамаас хааш хаашаа 30 метрт газардах ёстой.

Загвар суух үед давших өнцөг их байхыг шаардахгүй.

Загвар суусны дараа 10 метр гүйснээр оноо өгөхийг зогсооно.

Бусад:

Маш бага алдаанд $\frac{1}{2}$ оноо хасч боно. Тухайлбал 7,5 градуст $\frac{1}{2}$ оноо гэх мэт.

Бүх дасгалыг салхины үйлчлэлийг засварлан хийх ба алдаа гарвал $1/15^0$ дүрмийг баримтлан оноо хасна.

Дасгалын геометр дүрсийг харгалзан оноо өгөх ба загварын давшилтын өнцгийг харгалзахгүй.

Загварын нисэх шинж чанар, үзүүлэлт оноонд нөлөөлөхгүй.

Захын дасгалуудад орох ба тэдгээрээс гарах өндөр өөр байж болно.